

Naděje

Lidé nežijí jen v přítomnosti (tady a nyní), ale jejich imaginace jim umožňuje vracet se do minulosti (vzpomínky) a postupovat mentálně do budoucnosti (plánování, snění). Obecně lze říci, že lidé mentálně žijí více v budoucnosti než v minulosti a vědomí přítomnosti je jen zlomek vteřiny; chování lidí není motivováno jen aktuálními potřebami a životními podmínkami, nýbrž také očekáváním, že bude něčeho významného dosaženo, či se podaří se něčemu nepříjemnému vyhnout. Proto existuje mentální prodlévání v budoucnosti, které je spojeno se dvěma významnými pocity: nadějí a obavou.

Fenomenologicky orientovaný německý psycholog P. Lersch (1970) chápe naději jako pocit, v němž se horizont budoucnosti jeví jako pole k uskutečňování životních hodnot, na nichž subjektu záleží. Naděje pak působí jako popud přijímat budoucnost jako možnost uskutečnění životních cílů: naděje se tak stává „zdrojem vůle k životu“ a „je pro člověka nepřetržitým popudem k životu, rovnajícím se dechu jeho bytí, je červenou nití, která se táhne vším, co činí. Čím silnější je u člověka popud k životu, tím živější je v něm pocit naděje, tím více má budoucnosti. A tak je naděje právě pulsem mladistvého bytí... Mládí žije nadějí zcela

Aleš Pejchal

Spem pretio nom emo

Není častější otázky klienta

k advokátovi při jeho první návštěvě než: „Pane doktore, jakou mám naději?“ Nebo sofistikovaněji: „Na kolik procent odhadujete mou naději být úspěšný ve sporu?“ A pro mne nastává ona klopotná práce vysvětlit nevysvětlitelné. Vaše přesvědčení, že jste v právu a všichni kolem se proti vám spikli, je sice úctyhodné, leč právní řád hovoří poněkud jinak. Pojďme zkusit přemýšlet o tom,

jak bychom uzavřeli s protivníkem důstojný smír, to bývají ony nepopulární věty, jež málokdo slyší rád.

Pokud jde „jenom“ o peníze či majetek, vem to čert, jsou to věci zbytné a lidé si čas od času nechají poradit. Horší situace nastává, když slyším: „Udělám všechno, aby se ke mně vrátila, poradte, vždycky je ještě naděje!“ A přitom rozvodové řízení je v plném proudu. Každý soudný člověk vidí, že ona

v perspektivě bohaté možnosti...“ Tuto psychickou vazbu člověka na budoucnost zdůraznila humanistická psychologie, zejména rakouský psychiatr V. E. Frankl svou teorií člověka jako „bytosti hledající smysl“, spojenou s konceptem „existenciální frustrace“, neurózy ze ztráty životního smyslu, životních perspektiv, tj. naděje na budoucnost (Frankl V. E.: *Vůle ke smyslu*, 1994).

Život musí mít nějaký smysl, aby stálo za to ho žít, musí mít perspektivu, naději. To není fráze, ale klinicko-psychologické zjištění. Emoce naděje je středem celého komplexu psychických jevů, souvisí s očekáváním, důvěrou, optimismem, a její opak – beznadě – má relace k důležitému psychologickému konceptu „naučené bezmocnosti“ (M. E. P. Seligman, 1975): člověk, který má pocit, že ztratil vliv na utváření svého osudu, propadá depresi, rezignuje na aktivní vztah k životu. Duševní život člověka osciluje v pocitové dimenzi, jejíž póly tvoří naděje a beznaděnost. U Platóna a Aristotela řecké slovo pro naději (elpis) znamená vztažnost ke štěstí, u archaických řeckých básníků a také u stoiků bylo vždy spojováno spíše s něčím negativním, neboť východiskem naděje je pro ně především prožívání neštěstí. Naděje je zde pocit, že se vše v lepší obrátí (dle Ch. Demmerlinga a H. Landweera, 2007).

Kresby: Luděk Bárta

dotyčná milovaná osůbka je přinejmenším nezodpovědná potvora... Leč vyslovte zcela pravdivé konstatování: „Vážení pane, vaše pře je beznadějná, musíte se s tím smířit.“

A pak že právo je suchá a nudná disciplína, plná nesrozumitelných vět v pokroucených paragrafech. Snad každý soudní spor s sebou přináší naději pro obě rozhádané strany sporu, že soudce rozhodne právě v její prospěch. Byť tuto emoci žádný paragraf

nespecifikuje, je základním pilířem sporného řízení.

Není nic horšího, než když oleje do ohně ve sporu ještě přilévá právní zástupce. Mnohdy povzbuzen sliby klienta, že zaplatí cokoli, jen když protivník bude sražen do kolen. Namísto aby naplňoval skutečné poslání právní pomoci a vždy a za každé situace hledal klopotnou cestu kompromisu, cestu nepopulární, ale v dlouhodobém horizontu klientova života

Miluji naději, trpět její věčně nový

Emoce naděje má tedy různé zdroje, je přirozeným projevem mládí, ale je také reakcí na situaci neštěstí, je spojena se sněním, ale také s utrpením a s vírou, zejména s křesťanským náboženstvím, kde je jedním z jeho tří základních aspektů, které tvoří víru, naděje a láska. Naděje tak znamená nejen očekávání něčeho radostného, ale také očekávání úlevy, zbavení se něčeho bolestného, a tak mnoho lidí ovládá naděje na lepší život, na obrát k lepšímu, ale také zbavení se strasti, ukončení utrpení atd. Naděje se stává silným motivujícím činitelem, posunuje imaginaci do budoucnosti, je hrou fantazie o dobru, které přijde, a proto ji lidé milují, jak to vyjádřil básník J. Hora: „Miluji naději, trpět její věčně nový, vždyť v jedné naději již půl je naplnění.“

Emoce naděje jako psychologický fenomén, ačkoli má velký význam, vyvolala u psychologů poměrně malou pozornost (C. E. Izard, 1981). Jednu z mála výjimek tvoří monografie o naději, kterou napsal E. Stotland (*The Psychology of Hope*, 1969), který definuje naději jako očekávání ve vztahu k dosažení cíle, s čímž souvisí větší či menší naděje, že cíle bude dosaženo. Je to tedy emoce spojená s diskursivním přemýšlením o možnostech tohoto dosažení. To znamená, že vedle míry naděje je jí vlastní také jakási vnitřní dynamika. Spojení naděje s přemýšlením vytváří „afektivně-kognitivní interakci“ (C. E. Izard), pro niž je důležité zejména to, že střídání naděje s pochybováním o její oprávněnosti či s beznadějí (např. ve vztahu k blízkému těžce nemocnému člověku) tvoří často přítomný duševní dynamismus, odrážející dynamiku života samotného, tj. střídání zisků a ztrát všeho druhu.

Filosof I. Kant to vyjádřil touto myšlenkou: „Nebesa dala lidem jako rovnováhu proti mnoha starostem života tři věci: naději, spánek a smích.“ ■

jinou správnou. Vždyť větší soudních „vítězství“ bývá vítězstvím Pyrrhových.

Občas jsou klienti udiveni, když jim co nejcitlivěji vysvětlím, že nechci jejich peníze na palmáře, neboť jejich naděje na úspěch ve sporu je nulová. Občas mi poděkují, s konstatováním, že se s něčím podobným ještě nesetkali. Že jenom slyšeli sliby, viděli nataženou dlaň a pak výmluvy, že soud nevzal nepochopitelně v úvahu naprosto přesvědči-

vou argumentaci právního zástupce.

Nějaký čas se s tím právním marasmem zabývám. A bylo by smutné, kdybych zapomínal na slova, která mi moudří kolegové vtoukali do hlavy na začátku mého advokátského života: „SPEM PRETIO NOM EMO – Naději za peníze nekoupím,“ pravil před několika tisíci lety Terentius. A mám to vyzkoušené, měl pravdu. ■

Lenka Procházková

Naděje

Naděje je víra ve splnitelnost našich přání.

Už primitivní člověk prožíval naději, například na úspěšný lov. Brzy se naučil svou představu dobré události podporovat. Třeba kouzelnými amulety nebo kresbami na stěnu jeskyně, které, jak věřil, mohly kýžené zvíře přivolat. Jeho naděje tedy souvisela s vírou, že určité rituály přispívají ke zdárnému průběhu akce. Později se naděje stala směnnou hodnotou, to když se jejího šíření ujalo náboženství, které výměnou za špatný život na zemi slíbilo satisfakci po jeho skončení. Modlitby a zvony provázely člověka od kolébky až k hrobu. Polní mše před bitvou mnohdy vítězství nezajistila, ale naděje na posmrtný život snad pomáhala vojákům v posledních těžkých chvílích. V letopisech se traduje, že i dávní barbarští Dákové se při umírání usmívali, protože se těšili na další život. Ale jak je to s nadějí bez boha? Odkud ta se bere?

Myslím, že naděje pořád souvisí s fantazií, se schopností snít a s vírou v to, že život má takový smysl, jaký mu dáme. Především v mládí je taková naděje přirozenou a nutnou součástí vývoje člověka. I pravá láska spočívá na naději. Pokud je ale mladá mysl a duše připravena o snění o budoucnosti, protože přítomnost je příliš drtivá a trvale bezútěšná, smrskne se život na přežívání, někdy pasivní, jindy agresivní. Život, který neobsahuje naději, vzbuzuje útrpnost těch lépe narozených, ke kterým patříme i my Evropané. Spíš by však takový zmrzačený život měl v nás, celistvých, vyvolávat stud, že o té nerovnováze šancí víme, a přesto, kromě občasných milodarů a plánů o plánech, s tím neděláme nic. Zmizelá naděje například afrických dětí se nás však jen zdánlivě netýká. Ve skutečnosti nám ukrájí naději v mírovou budoucnost lidstva. Tak velká nerovnováha v kvalitách života na planetě nebyla zřejmě ještě nikdy. Protože nejen my, ale i oni o těch propastných rozdílech dnes už vědí. Z našich televizí, z našich reklam, z našich turistických zájezdů. A jejich zmnožená beznadě se může už brzy vzepřít. Ve jménu naděje. A odvahy. Nebo pomsty? ■

Čisté svědomí, láska, naděje – *triga pokojného žití*

František Houdek Trojspěří života

V březnu 1895 Fridtjof Nansen a Hjalmar Johansen opouštějí výzkumnou loď Fram zamrzlou v arktickém ledu (ve vleku mořských proudů se v ní chtěli dostat k severnímu pólu) a pokračují po svých. Za tři a půl týdne urazili asi 300 km a dostali se k točně na tehdy rekordních 450 km. Tam se ale po zvážení šancí rozhodli k návratu.

Cestou přišli o psy, takže každý den táhli patnáct hodin saně. Nakonec jim nezbylo než postavit si z kůží, ledu a kameň chýši a v ní přezimovat.

Na další cestě, už na jaře 1896, jim uplavaly kajaky s veškerým zbylým vybavením; bez nich by ztratili poslední šanci. Nansen, kterého doma čekala mladá žena s dceruškou, okamžitě skočil za nimi. „Voda byla ledová a plavání v šatech šlo zpropadeně těžko... Cítil jsem už, jak mi tuhnu údy... Vztáhl jsem ruku po lyži na zádi. Tělo jsem však měl tak ztuhlé, že jsem se nedokázal vyšplhat do člunu... Dřel jsem jako šílený, až se mi podařilo dostat nohu na člun. Konečně jsem seděl nahoře, zcela nehybný. A v tomto stavu jsem měl veslovat a jet se svázanými kajaky. Než bych

je rozvázal, zmrzl bych! Jen usilovné veslování mi mohlo zas rozproudit krev... Konečně jsem dosáhl konce ledu. Johansen přiskočil a pomohl mi nahoru... Navlékl mi těch pár suchých věcí, co nám zbylo, pak rozložil na led spací pytel, strčil mě do něho a přikryl vším, co bylo po ruce.“

Po více než čtrnácti měsících cesty zpátky, během které urazili 670 km, se náhodně setkali s jinou výpravou a vrátili se s ní domů.

Tihle dva chlapíci dozajista podali jeden z největších psychofyzických výkonů všech dob. A nemít alespoň špetku naděje, ono Ciceronovo *dum spiro, spero* (dokud dýchám, doufám), mohli se cestou stokrát vzdát.

Sama naděje však není všechno, neboť reprezentuje pouze budoucnost našeho prožívání. Jsou tu ještě zbylé dva „časy“. Mají také nějaké ekvivalenty naděje? Podle mého názoru jsou to čisté svědomí (prvek obrácený do minulosti) a láska (žijící přítomností). Teprve všechny tři dohromady vytvoří plnohodnotný celek. Čisté svědomí, láska, naděje – toť *triga pokojného žití*. ■

Michael W. Pospíšil Naděje – droga, náboženství, nebo smrt?

Říká se, že naděje umírá poslední. V této větě se spojuje slovo naděje se smrtí. Nemohu si nevzpomenout na jedno latinské rčení *Mors ultima ratio* – smrt je posledním smyslem všeho, nebo chcete-li naplněním života. A je jedno, jestli jste v životě byli úspěšní či nikoli, bohatí nebo chudí, jestli jste přinesli společnosti něco dobrého, anebo jste škodili, jestli za vámi něco podstatného zůstalo, anebo si vaše okolí oddechlo, že už jste pryč... *Mors ultima ratio* je vlastně určitým životním postojem, uvědoměním si toho, že naše existence není nekonečná, a také toho, že se nestane nic mimořádného, opustíme-li tento svět. Ukončí se zkrátka jen zavedený koloběh, který funguje na naší planetě od okamžiku, kdy zde začal život, a s ním i všechny naše pozemské starosti. Známy francouzský biolog a spisovatel Jean Rostand, syn dramatika Edmonda Rostanda, napsal: „Člověk si může dovolit všechny naděje, dokonce i umřít.“ Paradoxně považují, spolu s citovaným autorem, smrt za formu naděje.

Naděje se rodí často ve složitých, vážných životních situacích. Všechny druhy neštěstí jsou jí plodnou půdou. Čím nás osud drtí více, o to silněji se upínáme k vytváření nadějí. Do našeho uvažování začne silně zasahovat iracionalita spojená s nevídanou představivostí. To vše proto, aby si člověk ulehčil v okamžicích, kdy přestává vidět světlo na konci tunelu. Naděje v nás však také mnohdy dokáže probudit netušené schopnosti a síly. Lze ji přirovnat k aktivnímu imunitnímu systému, který člověka udrží při životě, i když je úplně na dně. Naděje je veskrze pozitivní součástí lidské psychiky. Ale podobně jako s optimismem není záhodno s ní příliš přehánět. Pak by se mohla proměnit v nebezpečný fatalismus, kdy se vzdáváme bez boje.

Naděje je také jedním ze základních kamenů mnoha náboženství, politických ideologií, sekt i podvodů. Jedni v nás pěstují víru / naději v posmrtný život a ráj, druzí slibují převtělení, a ještě další obracejí naše zraky do zářné budoucnosti spravedlivé společnosti, kde si je každý s každým rovný... Podvodníci všeho druhu dokáží v mnoha lidech vyvolávat falešné naděje v to či ono, stačí jen sáhnout po penězence.

Na závěr si dovoluji ještě jeden citát od Françoise de la Rochefoucaulda, při němž mě napadá, že naději lze přirovnat i k droze: „Ať si jsou naděje klamně, alespoň nás provedou životem po růžových cestách.“ ■